

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” DIN SIBIU
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
„ANDREI ȘAGUNA”

Teză de doctorat:

**Hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei în
contextul disputelor teologice din secolul al V-lea
și prima jumătate a secolului al VI-lea**

(Rezumat)

Conducător științific:

Pr. Prof.univ.dr. NICOLAE CHIFĂR

Candidat:

BOBOC ALIN-Mihai

Sibiu, 2015

Cuprins

Introducere generală.....	Error! Bookmark not defined.
a) Preliminarii	Error! Bookmark not defined.
b) Stadiul actual al cercetării.....	Error! Bookmark not defined.
I. Apariția Nestorianismului.....	Error! Bookmark not defined.
I.1. Contextul istoric	Error! Bookmark not defined.
I.2. Gândirea școlii antiohiene	Error! Bookmark not defined.
I.3. Gândirea școlii alexandrine	Error! Bookmark not defined.
II. Combaterea nestorianismului până la sinodul al III-lea ecumenic	Error! Bookmark not defined.
II.1. Începutul conflictului politic	Error! Bookmark not defined.
II.2. Izbucnirea controversii dogmatice.....	Error! Bookmark not defined.
II.3. Corespondența dintre Sfântului Chiril și papa Celestin	Error! Bookmark not defined.
	defined.
III. Combaterea nestorianismului la sinodul al III-lea ecumenic....	Error! Bookmark not defined.
III.1. Pregătirea Sinodului	Error! Bookmark not defined.
III.2. Desfășurarea sinodului	Error! Bookmark not defined.
III.3. Receptarea sinodului	Error! Bookmark not defined.
III.4. Formula unirii din 433	Error! Bookmark not defined.
IV. Hristologia lui Nestorie.....	Error! Bookmark not defined.
IV.1. Conceptul despre fire și persoană la Nestorie.....	Error! Bookmark not defined.
IV.2. Teoria unirii prosopice.....	Error! Bookmark not defined.
IV. 3. Mariologia lui Nestorie	Error! Bookmark not defined.
V. Hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei.....	14
V.1. Dumnezeirea lui Iisus Hristos.....	Error! Bookmark not defined.
a.Învățătura despre Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu.....	Error! Bookmark not defined.
	defined.
b.Chenoza la Sfântul Chiril al Alexandriei.....	Error! Bookmark not defined.
V. 2. Unitatea firilor în persoana lui Hristos.....	Error! Bookmark not defined.
a. Distingerea firilor în persoana lui Hristos.....	Error! Bookmark not defined.
b.Unirea ipostatică	Error! Bookmark not defined.

c. Formula „mia physis theou logou sesarkomene” – o singură fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul.....	Error! Bookmark not defined.
V.3. Consecințele unității în Hristos.....	Error! Bookmark not defined.
a. Comunicarea însușirilor.....	Error! Bookmark not defined.
b. Sfânta Euharistie: Taina unirii în Hristos.....	Error! Bookmark not defined.
V.4. Mariologia Sfântului Chiril al Alexandriei.....	Error! Bookmark not defined.
a. Fecioria Maicii Domnului.....	Error! Bookmark not defined.
b. Maica Domnului ca mijlocitoare.....	Error! Bookmark not defined.
c. Cultul Sfintei Fecioare Maria.....	Error! Bookmark not defined.
VI. Receptarea hristologiei Sfântului Chiril.....	Error! Bookmark not defined.
VI.1. Privire comparativă între hristologia Sfântului Chiril și a papei Leon I.....	Error! Bookmark not defined.
Bookmark not defined.	
a. Doctrina despre dubla consubstanțialitate.....	Error! Bookmark not defined.
b. Dualitatea firilor și unitatea persoanei.....	Error! Bookmark not defined.
c. Comunicarea însușirilor.....	Error! Bookmark not defined.
d. Chenoza Fiului lui Dumnezeu.....	Error! Bookmark not defined.
e. Îndumnezeirea omului.....	Error! Bookmark not defined.
VI.2. Hristologia Sfântului Chiril la sinodul de la Calcedon.....	Error! Bookmark not defined.
defined.	
a. Hristologia miaphysită a Sfântului Chiril și definiția calcedoniană.....	Error! Bookmark not defined.
Bookmark not defined.	
b. Expresiile „din două firi” și „în două firi”.....	Error! Bookmark not defined.
c. Receptarea anatematismelor Sfântului Chiril.....	Error! Bookmark not defined.
VI. 3. Rolul Sfântului Chiril în disputele hristologice postcalcedoniene.....	Error! Bookmark not defined.
Bookmark not defined.	
VI.4. Sinteza hristologică a lui Leonțiu de Bizanț.....	Error! Bookmark not defined.
a. Justificarea doctrinei de la Calcedon despre cele „două firi”.....	Error! Bookmark not defined.
not defined.	
b. Afirmarea unui singur ipostas sau o singură persoană în Iisus Hristos.....	Error! Bookmark not defined.
Bookmark not defined.	
c. Interpretarea formulei „mia physis”.....	Error! Bookmark not defined.
d. Teoria enipostaziei.....	Error! Bookmark not defined.
e. Unirea ipostatică.....	Error! Bookmark not defined.

f. Consecințele unirii ipostatice: Comunicarea însușirilor	Error! Bookmark not defined.
g. Condiția umanității lui Hristos	Error! Bookmark not defined.
Concluzii	Error! Bookmark not defined.
Bibliografie	Error! Bookmark not defined.
Anexe	Error! Bookmark not defined.
Sfântul Chiril al Alexandriei: <i>Scrisoarea a II-a către Nestorie</i>	Error! Bookmark not defined.
Sfântul Chirii al Alexandriei: <i>Epistola dogmatică</i>	Error! Bookmark not defined.
Sfântul Chirii al Alexandriei: <i>Cele 12 Anatematisme</i>	Error! Bookmark not defined.
Formula de unire din anul 433	Error! Bookmark not defined.
Scrisoarea lui Nestorie către Sfântul Chiril (15 iunie 430).	Error! Bookmark not defined.
Formula dogmatică de la Calcedon (451)	Error! Bookmark not defined.
Henotikonul lui Zenon (482)	Error! Bookmark not defined.
Curriculum Vitae	Error! Bookmark not defined.

Cuvinte cheie:

Hristologie, Sfântul Chiril al Alexandriei, Theotokos, unire, Sinoade Ecumenice

Introducere

Termenul de „Hristologie” nu semnifică doar o reflecție evazivă ce-L are în centru pe Hristos ci își concentrează toată atenția pe caracterul mesianic al lui Iisus Hristos. Astfel pentru a înțelege Hristologia înseamnă pe de o parte să punem întrebări cu privire la relația lui Iisus cu Dumnezeu și pe de altă parte să înțelegem caracterul Său dumnezeiesc reprezentat în formă omenească. Iar acest fapt impune de la început o anumită logică în Hristologie.

Obiectul Hristologiei, în sensul strict al cuvântului, îl formează relația dintre firea dumnezeiască și cea omenească în Persoana Mântuitorului Iisus Hristos. Perioada de referință din istoria Bisericii de care mă ocup în această lucrare a fost vitală în cristalizarea și creionarea doctrinei hristologice.

Metodele de cercetare care stau la baza elaborării acestei lucrări sunt: diacritică-patristică, comparativ-analitică și teologică.

Lucrarea de față este structurată după următorul plan: introducere, șase capitole și subcapitole, urmate de concluzii.

Capitolul I: Apariția Nestorianismului

Pentru a înțelege cum a apărut erezia nestoriană, este necesar a se face o scurtă trecere în revistă a hristologiei de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, care a coincis cu ultima fază a disputelor trinitare. După fixarea dogmei dumnezeirii Logosului, la sinodul de la Niceea, s-a ivit problema definirii raportului dintre firea dumnezeiască și omenească în persoana lui Iisus Hristos. Această problemă a fost ridicată de Apolinarie (+390), episcop al Laodiceei, care îi revine meritul de-a fi provocat, prin răspunsul greșit pe care l-a dat, pe toți cei chemați, să ia o atitudine precisă în ceea ce privește hristologia.

Apolinarie în hristologia sa s-a bazat pe filozofia greacă. Pornind de la trihotomismul platonian, el arată că este tripartit, adică compus din: trup, suflet animal, și suflet rațional. În Hristos, sufletul rațional a fost înlocuit de Logosul dumnezeiesc. Acest punct de vedere a fost condamnat la sinodul din Constantinopol, pe motiv că, fără un suflet rațional, Hristos nu ar fi putut considerat ca fiind într-adevăr om. Mai mult decât atât, în cazul în care nu se recunoște integritatea firii omenești a lui Hristos, jertfa Sa pentru oameni ar fi relativă.

În această situație, reprezentanții școlii din Antiohia de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, au crezut că este necesar să se dea o nouă explicație a raportului dintre cele două firi ale Mântuitorului. Doi teologi, Diodor din Tars (+394) și Teodor de Mopsuestia (+428), au dat o nouă formă hristologiei antiohiene.

Hristologia lui Diodor a fost privită, ca fiind în toate privințele în antiteză cu concepțiile apolinariste. Cadrul hristologic pe care și-a construit teologia „diferențierii” sau a „separării”, îl deosebește atât de Teodor de Mopsuestia, cât și de Nestorie. Ceea ce lipsește în hristologia lui este „factorul teologic” al sufletului. În cadrul discuțiilor pe care le-a avut cu apolinariștii, sufletul lui Hristos nu ocupă un loc central.

Teodor de Mopsuestia și-a construit un sistem hristologic cu un foarte pronunțat caracter raționalist. El subliniază astfel integritatea firii omenești a lui Hristos, dar nu explică foarte clar modul în care firea dumnezeiască și omenească constituie o singură persoană. Unirea realizată prin inhabitare între omul Iisus și Logos, pe care a propovăduit-o Teodor, l-a condus a afirma faptul că în Mântuitorul Iisus Hristos n-ar fi existat decât o unire morală, relativă. Prin Nestorie, ucenicul lui Teodor, avea să ia lumea ortodoxă cunoștință cu învățăturile eretice la care a ajuns unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai acestei școli.

Aceste dezbateri i-au avut drept protagoniști pe reprezentanții celor două școli teologice din Răsărit: școala din Antiohia și școala din Alexandria. Școala din Antiohia influențată de

filosofia lui Aristotel, se baza pe interpretarea istorico-gramaticală sau literală a Sfintei Scripturi, punând un accent pe deplina umanitate a lui Hristos, iar școala din Alexandria, influențată de platonism, se baza pe interpretarea alegorică a Sfintei Scripturi, punând un accent mai mare pe dumnezeirea lui Hristos. Cea dintâi punând accentul pe umanitatea lui Iisus Hristos și ajungând până la a tăgădui dumnezeirea Lui, înlesnea formulările nestoriene, în timp ce cea de-a doua accentuând latura dumnezeiască a lui Hristos, și lăsând în umbră umanitatea Lui, favoriza formulele monofizite.

Pornind de la binomul „Logos-anthropos”, modelul hristologic a școlii din Antiohia este *anagogic* sau *ascendent*, pornește de jos în sus, în sensul că insistă asupra asumării umanității în persoana Logosului. În viziunea ei, firea omenească a lui Iisus Hristos este autonomă, urmând o dezvoltare și o lucrare independentă, atribuindu-i meritul mântuirii noastre. Dorind să dea o explicație rațională Întrupării, hristologia antiohiană pierdea din vedere unitatea Persoanei lui Hristos. La extrema opusă se află școala alexandrină. Pornind de la binomul „Logos-sarx”, modelul hristologic este *katagogic* sau *descendent*, în sensul că Logosul se întrupează, însușindu-și o umanitate completă. Gândirea școlii alexandrine se bazează îndeosebi pe theanthropia sau theandria lui Iisus Hristos, Dumnezeu și om, și pe îndumnezeirea omului, două dimensiuni noi în istoria spiritualității creștine. Între cele două școli teologice, având tradiții și metode exegetice diferite de interpretare a textului Sfintei Scripturi, s-a creat în cele din urmă două sisteme hristologice diferite, fapt care a condus la conflictul hristologic din secolul al V-lea.

Capitolul al II-lea: Combaterea nestorianismului până la sinodul al III-lea ecumenic

În anul 428, împăratul Teodosie al II-lea (408-450), fiul lui Arcadie, l-a numit în scaunul de Constantinopol pe un călugăr sirian, Nestorie, renumit pentru viața sa ascetică și pentru calitățile sale de predicator antiohian, care în curând avea să provoace o revoltă în Biserică, conducând o campanie de reformare a noii sale biserici, având ca obiectiv principal combaterea ereziilor. În Constantinopol, Nestorie a găsit două grupări rivale care se confruntau în legătură cu atributul „Născătoare de Dumnezeu”, acordat Sfintei Fecioare Maria: una care susținea titlul *Theotokos* și alta care susținea titlul *Antropotokos*. Ca o soluție de compromis, el a propus să se folosească mai bine termenul *Hristotokos*, ca fiind cel mai potrivit pentru a exprima simultan atât firea dumnezeiască cât și cea omenească a Mântuitorului.

Cu privire la începutul izbucnirii controverselor dogmatice părerile diferă, însă concluzia este aceeași. Istoricii Socrate și Evagrie spun că aceasta a început în momentul în care un preot pe nume Anastasie, care l-a însoțit pe Nestorie la Constantinopol, a rostit un cuvânt de învățătură în care a atacat termenul *Theotokos* atribuit Sfintei Fecioare Maria. Sfântul Chiril al Alexandriei prezintă diferit evenimentul începerii controverselor. El spune că Nestorie a permis episcopului Dorotei de Marcianopolis să anatematizeze în Biserica din Constantinopol pe oricine ar zice că Sfânta Fecioară Maria este „Născătoare de Dumnezeu”.

Toate acestea au avut darul de a tulbura atât pe clericii, cât și pe mireni din Constantinopol. Mulți clerici rupând comuniunea cu episcopul lor, și-au găsit un conducător de opinie în persoana lui Proclu, episcop de Cyzic, care într-o predică a apărut maternitatea divină a Fecioarei Maria, numind-o „Născătoare de Dumnezeu”. La curtea imperială, Teodosie al II-lea împreună cu soția sa Eudoxia au luat apărarea lui Nestorie, în timp ce sora împăratului, Pulcheria, l-a socotit eretic.

Erezia lui Nestorie s-a răspândit în curând dincolo de limitele imperiului până în Egipt. Sfântul Chiril al Alexandriei, bine informat cu privire la tot ce se petrecea în capitală, prin intermediul agenților săi, a fost contrariat de atitudinea noului episcop față de termenul *Theotokos* și, de îndată, a început să se implice în această chestiune. Astfel într-o scrisoare pascală, Sfântul Chiril apără unitatea personală a lui Hristos și o numește pe Fecioara Maria „Născătoare de Dumnezeu”. De asemenea a respins învățătura lui Nestorie în a doua Epistolă numită dogmatică, în care expune pe larg doctrina sa despre unirea ipostatică.

În același timp, Chiril a compus trei tratate către familia imperială, în care expune învățătura sa despre Întrupare, combătând diferitele erezii hristologice, mai ales pe cea a lui Nestorie. Ele au fost trimise împăratului Teodosie al II-lea, celor două împărătese: Eudoxia, soția împăratului și sora sa Pulcheria, și prințeselor regale Arcadia și Marina.

După corespondența dintre Chiril și Nestorie intervine și episcopul Celestin al Romei la insistențele celor doi adversari. Celestin îl însărcinează pe călugărul Ioan Casian, să studieze în amănunt problema. După ce traduce în latinește scrisorile lui Nestorie, Casian compune o lucrare însemnată „Despre Întruparea Domnului împotriva lui Nestorie”, în care combate erezia lui Nestorie, delimitând totodată învățăturile lui de doctrina tradițională a Bisericii. Celestin, ajutat de lucrarea Sfântului Ioan Casian și de lămuririle lui Chiril, convoacă

un sinod la Roma (11 august 430), în care aprobă învățătura Sfântului Chiril și o condamnă ca eretică pe cea a lui Nestorie.

Primind asigurarea scaunului Romei, Chiril adună în octombrie 430, un sinod la Alexandria, care condamnă nestorianismul. Deciziile sinodului au fost incluse într-o epistolă, în care Chiril a anexat și 12 capitole sau anatematisme pe care Nestorie trebuia să le accepte pentru a rămâne în comuniunea Bisericii. Această scrisoare a lui Chiril, împreună cu cea a papei Celestin a fost trimisă lui Nestorie de o legăție alexandrină, cerând acestuia să-și retracteze erorile. Confruntările teologice care au antrenat în mod special Bisericele din Alexandria, Constantinopol și Roma impuneau cu strictețe convocarea unui sinod ecumenic.

Capitolul al III-lea: Combaterea nestorianismului la sinodul al III-lea ecumenic

Împăratul Teodosie al II-lea a emis la 19 noiembrie 430 un decret imperial, adresat tuturor mitropoliților, în care îi ruga să înștiințeze pe episcopii sufragani din imperiu să ia parte la sinodul ecumenic care avea să se țină la Efes în ziua de Rusalii (7 iunie 431). În scrisoare era menționat și împăratul Valentinian al III-lea, conducătorul Imperiului din Apus, pentru a conferi un caracter ecumenic sinodului. Nestorie a sosit în Efes înainte de data stabilită pentru sinod, imediat după sărbătoarea Paștelui, fiind însoțit de șaisprezece episcopi și de prietenul său, Irineu, în calitate de mare demnitar al palatului imperial. Odată cu ei, a sosit în Efes și Candidian, comandantul gărzii imperiale, care a primit mandat din partea împăratului să mențină ordinea în oraș pe parcursul desfășurării sinodului. Totodată, acesta primea dispoziții de a nu se amesteca în discuțiile legate de credință, întrucât nu este îngăduit ca unul care nu e episcop să se amestece în problemele ecleziastice.

Cu câteva zile înainte de Rusalii, a ajuns la Efes și Sfântul Chiril, fiind însoțit de un grup de aproximativ cincizeci și cinci de episcopi, un număr mare de călugări și alți susținători, care întrețineau o atmosferă defavorabilă lui Nestorie. De asemenea, papa Celestin a trimis ca delegați la sinod pe episcopii, Arcadie și Proiect, și pe preotul Filip, cărora le-a dat instrucțiuni despre modul cum să se poarte, urmând întru totul Sfântului Chiril, dar păstrând în același timp și demnitatea Scaunului Apostolic. Întrucât Ioan al Antiohiei împreună cu episcopii sirieni se lăsau așteptați, sfântul Chiril a decis deschiderea oficială a sinodului, în ziua de 22 iunie 431, în

Biserica Sfintei Fecioare Maria din Efes. Discuțiile s-au axat pe scrisorile lui Chiril trimise lui Nestorie în timpul izbucnirii controverselor hristologice. După o prezentare detaliată a acestora, membrii sinodului, au hotărât în unanimitate că hristologia Chiril este în armonie cu învățătura formulată la sinodul de la Niceea.

Pentru a dovedi legitimitatea folosirii termenului de *Theotokos*, pentru Maica Domnului, episcopului Favian de Filipi, ceru să se dea citire unei antologii patristice (*florilegium*) ce conținea extrase din operele Sfinților Părinți în care se aduceau argumente în sprijinul acestei învățături. Ele au fost comparate cu unele extrase din operele lui Nestorie, și s-a constatat că erau în contradicție cu acestea. În aceeași zi Nestorie este destituit din demnitatea de episcop și excomunicat. Hotărârea a fost adusă la cunoștință oficial în Efes și Constantinopol.

La puțin timp după condamnarea lui Nestorie, a sosit în cele din urmă la Efes și Ioan al Antiohiei cu episcopii săi. Aflând de condamnarea lui Nestorie acesta a hotărât să convoace imediat un contra-sinod (*conciliabulum*), la 26 iunie 431, la care cei 43 de episcopi prezenți s-au pronunțat în favoarea lui Nestorie, condamnând anatematismele lui Chiril și hotărârile sinodului de la Efes și a excomunicat pe Sfântului Chiril al Alexandriei și pe episcopul Memnon al Efesului. Ambele hotărâri ale sinoadelor sunt trimise împăratului Teodosie al II-lea, care declară nule hotărârile sinodului din 22 iunie și solicită episcopilor rediscutarea problemei legate de credință. Sosind între timp la Efes și delegații papei Celestin, s-au mai ținut încă șase ședințe tot sub conducerea lui Chiril, în urma cărora sinodalii au aprobat toate hotărârile luate la Efes și au excomunicat pe Nestorie, Ioan al Antiohiei și pe susținătorii lor.

După încheierea sinodului sciziunea a continuat între cele două Biserici din Alexandria și Antiohia. Pentru a readuce liniștea și ascultarea în cadrul Bisericii, împăratul aprobă atât condamnarea lui Nestorie, cât și pe cea a lui Chiril și Memnon, și hotărăște ca să fie întemnițați. Însă după examinarea dosarului în cauză, Sfântului Chiril și Memnon sunt eliberați și reșezați în scaunele lor, iar Nestorie este exilat în mănăstirea Sfântul Euprepiu din Antiohia. Însă disputele nu s-au încheiat imediat. Grupul antiohienilor, nereușind să-l convingă pe împărat cu privire la hotărârile sinodului de la Efes, în drumul lor spre casă, au ținut o serie de contra-sinoade în Cezareei Capadociei, în Tarsul Ciliciei și apoi în Antiohia în care l-au condamnat pe Chiril ca eretic. Pentru stingerea disensiunilor dintre Alexandria și Antiohia, împăratul Teodosie al II-lea decide să trimită scrisori către Chiril al Alexandriei și Ioan al Antiohiei, pentru a-i invita la o întrunire teologică în Nicomidia. Deși întâlnirea n-a avut loc, printr-o corespondență intensă între

Ioan al Antiohiei și sfântul Chiril al Alexandriei s-a ajuns la împăcare. La 12 aprilie 433 s-a semnat de către cei doi ierarhi formula de unire, prin care s-a refăcut comuniunea dintre cele două Biserici.

Din nefericire formula de unire din 433 n-a putut să mulțumească pe extremiștii celor două partide, ci ea a provocat noi disensiuni, care au condus la despărțirea acestora de Biserică. La Constantinopol, din rândul extremiștilor, se ridică acum Eutihie, prin care ia naștere o nouă fază a disputelor hristologice. Eutihie a împins la extrem învățătura școlii alexandrine despre unirea celor două firi în Persoana Mântuitorului, susținută de Chiril al Alexandriei. Fiind rezemat pe unele poziții dochetiste, modaliste, sabeliene și ariene, Eutihie susținea că Domnul nostru Iisus Hristos nu este deoființă cu noi după trup și că a avut trup din cer. Înainte de unire El a avut două firi, iar după unire a rezultat o singură fire. Astfel, în încercarea lui Eutihie de a combate nestorianismul prin expunerea hristologiei sfântului Chiril într-o concepție proprie, a contribuit la nașterea ereziei monofizite. Eusebiu de Dorylaeum ceru în cadrul sinodului endemic din Constantinopol, deschis la 8 noiembrie 448, audierea lui Eutihie acuzat de monofizitism. În urma unei mărturisiri, sinodul l-a excomunicat pe Eutihie pentru erezie.

Pentru revizuirea sentinței de excomunicare a lui Eutihie se convoacă un nou sinod. Acest sinod „al doilea de la Efes” (8 august 449), numit de papa Leon și „tâlhăresc”, întrunea o majoritate alexandrină. Fiind invitat de împărat să participe la sinod, papa Leon a trimis prin legații săi papali o scrisoare, cunoscută sub numele de *Tomosul de credință* sau *Epistola dogmatică*. Acesta încerca să traseze o cale de mijloc între cele două hristologii extreme, a lui Nestorie și Eutihie. În cadrul sinodului, Flavian al Constantinopolului, ca și alți episcopi, au fost condamnați, deși interpretaseră foarte corect hristologia sfântului Chiril.

Dar hotărârile luate la sinodul de la Efes (449), a atras după sine o serie de consecințe negative, pentru că îndată după încheierea acestuia, episcopii din Siria, Asia și Pont, adepți ai liniei hristologice de mijloc, s-au despărțit de cei din Egipt, Palestina și Tracia. Prin aceasta se anula împăcarea realizată în 433 între alexandrini și antiohieni.

Capitolul al IV-lea: Hristologia lui Nestorie

Fiind credincios școlii din Antiohia, Nestorie și-a luat ca punct de plecare în materie de hristologie învățătura despre cele două firi în Hristos. În Iisus Hristos, spune Nestorie, sunt două

firi și două ipostase unite prin bunăvoință într-o singură persoană. Dar fiindcă orice fire are în mod necesar și o persoană, rezultă că și cele două firi în Hristos au două persoane adevărate și reale. Însă felul în care a avut loc unirea celor două firi reprezintă „un capitol frământat și uneori confuz în hristologia lui Nestorie”. Termenii de care se folosește Nestorie pentru a exprima unirea celor două firi sunt (*henosis*) dar mai ales (*synapheia*). Acesta din urmă fiind un termen preferat de Nestorie este un fel de conjuncție, de suprapunere, în care fiecare fire păstrează proprietățile sale esențiale. Prin acesta el a dorit să evite orice suspiciune de amestec sau confuzie a firilor.

După părerea lui Nestorie unirea dintre cele două firi în Hristos nu poate fi numită nici ipostatică (*henosis kath' hypostasin*) nici ființială, ci voluntară, fiind bazată pe bunăvoința și condescența lui Dumnezeu. Prin acest fel de unire Nestorie dorea pe de o parte să aibe o garanție că cele două firi își păstrează intacte însușirile lor, iar pe de altă parte să scoată în evidență faptul că firea omenească n-a fost ceva pasiv, un organ inert al Logosului, asemenea unui instrument neînsuflețit în mâinile unui lucrător. Pe tot parcursul tratatului său Liber Heraclidis, Nestorie critică noțiunea lui Chiril cu privire la unirea hristologică bazată pe fire (*physis*) sau ipostas (*hypostasis*), ca fiind un amestec, o combinație de elemente chimice, și ar duce la crearea unei a treia firi.

Insistând pe această *unire voluntară*, Nestorie încearcă să demonstreze permanent că cele două firi își mențin pe mai departe persoanele lor naturale. Iar dacă persoanele naturale se mențin, atunci cu greu se poate vorbi de un principiu unitar în Iisus Hristos, rezultat din unirea firilor. Iară fără acest principiu unitar se năruie întreaga Soteriologie a Bisericii.

Totuși pentru a descrie unitatea lui Hristos, Nestorie găsește o soluție pe care o preia și o dezvoltă de la Teodor de Mopsuestia. Astfel, arată că pe lângă cele două persoane naturale, proprii celor două firi, mai există, o persoană numită a „unirii” sau a „iconomieii”. Această persoană formează temeiul propriu-zis al unității în Iisus Hristos. Ea este persoana cea unică a Dumnezeu-Omului. Textul de la Filipeni 2, 7 este de multe ori adus de Nestorie ca un argument pentru fundamentarea teoriei sale. Acest chip de rob nu este esența omului, ci Acela care a luat acest chip l-a făcut chipul și persoana Sa. Cel care a fost luat avea esența și firea omului, iar cel care a luat a fost găsit om prin înfățișarea sa.

Așadar unirea personală în Hristos este constituită printr-o „luare” și printr-o „dăruire”. Persoana Cuvântului ia în Sine persoana omului și se dă drept compensație acestei persoane. Prin

aceasta cele două persoane se întrepătrund, sunt „una în alta”, formând o singură persoană, persoana lui Hristos. În felul acesta unitatea în Hristos se realizează în două moduri: prin „compensația persoanelor” și prin interpenetrare mutuală sau *perihoreză*.

În construirea teoriei sale despre unirea prosopică, Nestorie împrumută mulți termeni hristologici din tradiția patristică capadociană, în special de la sfântul Grigore de Nazianz. Pentru a explica relația dintre cele două firi în Hristos, Nestorie transferă conceptul trinitar de *perihoreză* folosit de capadocieni în hristologie. Dar când abordează această problemă, din cauza preferinței sale pentru teoria prosopică, se poate observa cum Nestorie se distanțează foarte mult de capadocieni. Corolarul învățaturii lui Nestorie despre așa zisa „persoană de unire”, este atins în tratarea sa cu privire la *comunicarea însușirilor*. Nestorie nu vorbește clar de o comunicare a însușirilor, ci doar sugerează că se realizează prin intermediul persoanei de unire. Numele care o desemnează sunt acelea de Hristos, Fiul și Domn. Persoanele primesc comunicarea însușirilor, de la una la cealaltă, prin intermediul persoanei de unire, nu prin fire. Dacă comunicarea se produce la nivelul firii, atunci firea dumnezeiască s-ar modifica în esență, a presupus greșit Nestorie. În concluzie, a exclus comunicarea însușirilor, sau a prezentat-o ca fiind ne semnificativă, iar această excludere a distrus total unitatea persoanei lui Hristos.

Teoria lui Nestorie despre unirea prosopică a dus implicit la contestarea atributului de „Născătoare de Dumnezeu” conferit de Biserică Sfintei Fecioare Maria. Rămânând fidel tradiției hristologice antiohiene, Nestorie despărțea firile și împărțea persoana unitară a Domnului nostru Iisus Hristos, învățând că persoana umană a Lui a fost numai teoforic unită cu persoana divină. Consecințele care decurgeau în mod natural dintr-o asemenea orientare erau acelea că Fecioara Maria nu poate fi numită „Născătoare de Dumnezeu”, deoarece a născut pe omul Iisus în care se află Fiul lui Dumnezeu.

În prima omilie a lui Nestorie, întâlnim o foarte clară respingere a expresiei „Născătoare de Dumnezeu”: „*Are Dumnezeu o mamă? Așadar, sunt de iertat elinii care atribuie mame zeilor?*”. Prima obiecție a lui Nestorie față de termenul *Theotokos* era aceea că nu este scripturistic, deoarece Sfânta Scriptură s-a referit în multe rânduri la experiența umană a lui Hristos ca om, nu ca Dumnezeu. În schimb arată că termenul *Hristotokos* poate fi argumentat scripturistic. Despre el se vorbește peste tot în Sfânta Scriptură, care a numit pe Fecioara, prin gura îngerilor și a Apostolilor, totdeauna „Maica lui Hristos”, nu Maica lui Dumnezeu-Logosul.

Totodată, Nestorie arată că peste tot s-a folosit expresia *Hristotokos*, ca un mod de apărare împotriva pericolului și suspiciunii de erezie. Căci nu poate fi manihean, nici adept a lui Pavel de Samosata, nici arian și nici apolinarist, cel care recunoaște acest termen. După cum se vede, Nestorie respingea termenul *Theotokos*, în cazul când i se dădea un sens eretic, fiind în antiteză cu tot sistemul lui hristologic. De aceea, Nestorie credea că această expresie ar fi susceptibilă de o interpretare ariană sau apolinaristă. În spatele acestei învățături, afirma el, s-ar ascunde principiul arian că Fiul a fost o creatură, sau ideea apolinariană că umanitatea a fost incompletă.

Cu toate că nu a acceptat termenul *Theotokos*, Nestorie, însă, nu a avut o atitudine ostilă față de cultul Mariei, ci a încercat să acorde Sfintei Fecioare cinstirea cuvenită. Lucrul acesta se vede din afirmațiile sale: „*Faptul că ea a devenit templu al cărnii Domnului, aceasta o ridică la cea mai înaltă cinste*”.

Dincolo de speculațiile teologice, neacceptarea termenului „Născătoare de Dumnezeu” de către Nestorie, s-a considerat de mai mulți patrologi, a fi o respingere nedreaptă a unei tradiții kerygmatică a Bisericii. Cu alte cuvinte, Nestorie a atacat ceea ce stă la baza credinței și învățăturii Bisericii, deoarece termenul *Theotokos* s-a considerat a fi un cuvânt cheie pentru credința în Întrupare.

Capitolul al V-lea: Hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei

Hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei se bazează pe cea a sfântului Atanasie cel Mare și a Părinților capadocieni. Aprofundând viziunea Sfântului Atanasie cel Mare, Chiril prezintă Taina Întrupării într-o lumină soteriologică. Ea a fost văzută de ca un act de restaurare conceput în întregime pentru reconstrucția ontologică a firii omenești care a căzut într-o degradare existențială, ca urmare a înstrăinării sale de Dumnezeu. Acest plan al restaurării, anunțat mai dinainte de către profeți, s-a realizat atunci când lumea a simțit profund mizeria și neputința sa. Iar pentru a restaura pe om, pentru a readuce în starea originală neamul căzut și pentru a împăca lumea cu Dumnezeu, nu era suficientă moartea unui om obișnuit, chiar moartea apostolilor, ci era necesară Întruparea și moartea Fiului lui Dumnezeu.

Ca și la alți Părinți ai Bisericii, Întruparea Mântuitorului apare în gândirea Sfântului Chiril sub modul chenotic. Toată taina iconomie, spune Sfântul Chiril, constă în deșertarea și micșorarea Fiului lui Dumnezeu. Chenoza Mântuitorului a constat în supunerea voluntară legilor

omenești. Prin aceasta Cuvântul și-a însușit tot ce aparține umanității: nașterea, creșterea, foamea, setea, oboseala, suferința, moartea și învierea. Învățătura despre cheneză oferă pentru Chiril o bază pentru a argumenta obiecțiile aduse de adversarii săi care l-au suspectat în mod eronat de teopashism, adică de transferarea suferinței asupra firii dumnezeiești a Mântuitorului. El arată că adversarii săi vor să transfere pătimirile Mântuitorului exclusiv asupra firii omenești, pentru ca Logosul dumnezeiesc să nu mai fie recunoscut ca Mântuitor. O asemenea gândire, afirmă Chiril, compromite planul economiei lui Dumnezeu cu privire la Întrupare și transpune taina noastră dumnezeiască în antropolatrie.

Unul din elementele celebrității Sfântului Chiril în hristologie este felul în care el concepe unirea celor două firi în persoana Mântuitorului. În concepția lui Chiril, cele două firi nu merg paralel și independent, ci într-o unire atât de desăvârșită, încât ele fac una, o singură fire, sau un singur Logos. Potrivit Sfântului Chiril, cele două firi ale Mântuitorului, divină și umană, nu pot fi separate, ci doar mintea este cea care le deosebește.

Chiril se opune concepției antiohiene care vorbea despre o conjuncție (*synapheia*), bazată pe o armonie a voințelor sau bunăvoința lui Dumnezeu. O astfel de unire i se pare a fi artificială. Ci unirea pe care el o propovăduiește este una reală, naturală sau ipostatică. Deseori, el se folosește de expresia „unire ipostatică” (*henosis kath' hypostasin*), arătând că această unire este adevărată, reală, naturală, substanțială, ci nu morală, pur extrinsecă, cum susținea Nestorie.

Așadar, dezvoltarea conceptului de „unire ipostatică” necesită o afirmație clară, aceea că Cuvântul lui Dumnezeu întrupat este un subiect unic, în același timp Dumnezeu și om, o singură persoană. Ori lucrul acesta părea imposibil ca să fie acceptat de Nestorie. Sfântul Chiril arată că unirea ipostatică sau fizică nu înseamnă un amestec și o contopire a firilor, așa cum pretindea Nestorie, ci prin folosirea acestei expresii voia să indice că: *„natura Cuvântului, adică ipostasa, care este însuși Cuvântul, s-a unit într-adevăr cu natura omenească, fără schimbare și fără confuzie. Prin aceasta Hristos se înțelege și este Unul, același Dumnezeu și om”*.

Formula care a dat cea mai multă bătaie de cap exegeților Sfântului Chiril a fost: *„mia physis theou logou sesarkomene”*. Există însă studii care afirmă cu tărie că, deși teologul alexandrin a crezut că această formulă aparține Sfântului Atanasie cel Mare, în realitate formula ar fi fost inventată și folosită de către Apolinarie, care identifica natura cu persoana susținând că Hristos are o singură fire. Se observă din aceasta că formula *„mia physis”* nu are la Sfântul Chiril un înțeles monofizit, pe care-l avea la Apolinarie, ci vizează o unire nu prin compoziție, ci o

unire de simplitate, adică o unică fire a Cuvântului, dar întrupată, înomenită. Pentru Sfântul Chiril firea umană a Mântuitorului e totdeauna prezentă ca fiind alcătuită din trup și suflet rațional, Logosul nesubstituindu-se în nici un fel vreunui din elementele umanității hristice.

Firea omenească a Mântuitorului nu este micșorată și nici sustrasă prin expresia „*mia physis theou logou sesarkomene*”, ci reprezintă dovada cea mai desăvârșită că a fost om, că S-a întrupat. În fața nestorianismului, care din două firi făcea două persoane, iar mai apoi o persoană confuză, patriarhul trebuia să găsească o formulă și mai ales o explicație care să garanteze dogma unei singure persoane sau individ în Iisus Hristos. Părinții și teologii ortodocși posteriori Sfântului Chiril au înțeles formula sa, evident, ca semnificând un singur ipostas, o singură Persoană a Logosului întrupat și care a unit în sine în chip neîmpărțit și nedespărțit, împreună cu dumnezeirea și umanitatea desăvârșită. Ei au considerat deci expresia aceasta ca identică cu aceea a Evanghelistului Ioan „Cuvântul trup s-a făcut” (Ioan 1,14).

Cheia hermeneutică pentru înțelegerea hristologiei lui Chiril o reprezintă învățătura despre *comunicarea însușirilor*. Potrivit acestuia comunicarea însușirilor trebuie să fie reală nu prin raportul firilor, ci prin raport cu ipostasa unică în care aceste firi sunt unite fizic. Cum nu se poate mai bine Sfântul Chiril accentuează învățătura sa despre comunicarea însușirilor în anatematismele sale. Îndeosebi în anatematismul a IV-a, Chiril respinge teoria lui Nestorie care ataca doctrina tradițională despre comunicarea însușirilor. Pentru Chiril fundamentul indestructibil al comunicării însușirilor în Hristos îl constituie persoana cea unică a Cuvântului lui Dumnezeu. Accentuând învățătura despre comunicarea însușirilor Chiril se apăra împotriva acelei acuze de teopashism ce i se aducea.

În hristologia Sfântului Chiril un rol important îl joacă doctrina despre *Taina Sfintei Euharistii*. În disputa dintre Sfântul Chiril al Alexandriei și Nestorie, doctrina euharistică a fiecăruia este legată mai puțin de chestiunea prezenței reale, care era presupusă deja ca urmare a identității trupului euharistic cu cel istoric, ci mai ales de starea trupului Mântuitorului în Euharistie și de efectele lui asupra credincioșilor.

Textele biblice care vorbesc despre Sfânta Euharistie, au fost explicate de către Nestorie în sensul teoriei sale hristologice. El susținea, că între Logosul dumnezeiesc și elementele euharistice există doar o unire morală. De aici rezultau două consecințe: prima, că Trupul euharistic nefiind unit fizic cu Acela care este Viața în sine, nu posedă Viața *ad intra*, ci fiindu-i dată din afară, nu este dătător de viață și nu ne-ar putea împărtăși viața; a doua, că Sfânta

Euharistie nu ne unește fizic cu Logosul, ci ne oferă doar trupul cu care este unit moral. Noi nu sântem hrăniți de Dumnezeu, nu mâncăm și nu bem Viața, ci mâncăm doar Trupul și Sângele sfințit de Logos, dar care rămân Logosului străine.

Împotriva acestei învățături greșite a protestat Sfântul Chiril. El avea să sfarme conceptul nestorian de persoană, aplicat firii umane a Mântuitorului, care ducea la concluzii fanteziste în ce privește Sfânta Euharistie. El accentuează unirea dintre Logos și firea umană și condițiile speciale ale acestei uniri. Puterea dătătoare de viață a Trupului euharistic este conferită ca urmare a unirii dintre Logos și trup.

Conform lui Chiril, Trupul lui Hristos, nu este cum pretinde Nestorie, un trup obișnuit, ci acela a unui om sfințit și îndumnezeit prin unirea sa, cu Cuvântul. Așadar, comuniunea euharistică, spune Chiril, nu este un act de canibalism, așa cum susținea Nestorie.

Sfântul Chiril demonstrează legătura strânsă care există între Trupul euharistic și Întruparea Cuvântului, fondată pe unirea strânsă și enipostatică dintre firea umană și Logosul divin. Preocuparea sa este să arate contra lui Nestorie că trupul euharistic, ca și trupul istoric nu este un trup comun, ci un trup care are putere de a da viață. Chiril nu insistă în doctrina despre Euharistie asupra învățăturii despre prefacere, deoarece nu erau aduse în discuție aceste aspecte. Nestorie, însă, din grija de a nu amesteca naturile, în cazul de față natura trupului și a pâinii, l-a împins până la negarea prefacerii elementelor euharistice și la admiterea prezenței prin impanațiune.

Prin intermediul unor comparații, Sfântul Chiril, a încercat să ne facă să înțelegem care este unirea care se realizează între credincioși și Hristos, prin Euharistie. Din moment ce noi primim real și fizic trupul lui Hristos, unirea euharistică, care se realizează între Hristos și credincioși, poate fi numită unire relativă, nu substanțială, prin comparație cu unirea ipostatică.

Unirea credincioșilor cu Hristos, afirmă Chiril, este dublă: spirituală (*pnevmatică*) și fizică (*somatică*). Prima este unirea cu Hristos ca Dumnezeu, participarea la dumnezeirea lui Hristos; a doua este unirea cu Hristos ca om, participarea la trupul dătător de viață a lui Hristos.

Astfel doctrina euharistică a Sfântului Chiril atât despre trupul dătător de viață cu care trebuie să ne împărtășim, cât și despre efectele acestei împărtășiri, se opune concepției nestoriene despre trupul comun, atât euharistic cât și istoric. Trupul euharistic constituie aceeași prezență divino-umană ca și trupul istoric al Mântuitorului. Prelungirea trupului istoric în cel euharistic are ca scop să transmită întreaga viață în trupurile noastre.

O atentă tratare din partea Sfântului Chiril o ocupă *învățătura despre Maica Domnului*. Ideea centrală a Mariologiei Sfântului Chiril, pe care a reușit să o pună în valoare la sinodul de la Efes din 431, a fost aceea a maternității divine a Maicii Domnului. Maternitatea divină a Mariei, pe care insistă Sfântul Chiril în scrierile sale în cadrul controverselor nestoriene, și în prima sa anatemă, este inseparabilă de dogma unității Persoanei lui Iisus Hristos. Negarea titlului de *Theotokos* înseamnă a pune în discuție unitatea Persoanei lui Hristos ca Dumnezeu întrupat. Cei care au respins acest termen, au căzut în dizeism, în eroarea celor ce afirmă doi fii ai lui Dumnezeu. Așadar, învățătura mariologică a Sfântului Chiril este legată implicit de dogma Întrupării Logosului. Iar a refuza să-i atribui Sfintei Fecioare titlul de „Născătoare de Dumnezeu”, înseamnă a respinge taina Întrupării, deoarece, în Hristos, nu există alt subiect decât Cuvântul, căruia ea a putut să-I dea naștere.

Cât privește fecioria Maicii Domnului, Chiril arată faptul că aceasta este o prerogativă inseparabilă de maternitatea divină, având fundament în multe pasaje din Sfânta Scriptură, pe care le interpretează într-un sens alegoric. În susținerea fecioriei Maicii Domnului, Sfântul Chiril aduce în discuție mărturiile proorocului Iezechiel (Iez.44, 2) care vorbește de: „ Poarta închisă, care nu se va deschide și nici un om nu va intra pe ea, căci Domnul Dumnezeu lui Israel a intrat pe ea. De aceea va fi închisă”. Fecioara Maria a născut fără să fie stricată fecioria ei.

Una din învățăturile Sfântului Chiril cu privire la Maica Domnului este aceea legată de rolul ei în plan soteriologic. De aceea Sfântul Chiril în tâlcuirea sa la minunea din Cana Galileii, pune accentul pe cinstea adusă Maicii Domnului de către Fiul ei: „*Hristos arată și cinstirea vrednică de prețuire datorată celor ce nasc, primind să facă ceea ce nu voia din respect față de Maica Sa*”. În predici de o rară frumusețe, se observă evlavia Sfântului Chiril față de Maica Domnului. Un exemplu clar este predica ținută de Sfântul Chiril la sinodul de la Efes, care a fost considerată de mulți cercetători „ cea mai celebră predică marială a antichității”.

Astfel, Sinodul de la Efes a proclamat solemn că este o obligație ce revine tuturor credincioșilor să o numească pe Fecioara Maria, „Născătoare de Dumnezeu”, oficializând din punct de vedere dogmatic ceea ce evlavia ortodoxă afirmase deja, prin cuvintele primei anateme aruncate de Chiril al Alexandriei asupra lui Nestorie.

Capitolul al VI-lea: Receptarea hristologiei Sfântului Chiril

Hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei este implicit legată și de cea a sinodului de la Calcedon, sau de dezvoltările teologice ce au urmat, precum și de complexitatea disputelor teologice, cultural-sociale și istorice ale vremii. De aceea am dorit în acest capitol să fac mai întâi o analiză comparativă între hristologia Sfântului Chiril și a papei Leon I (400-461) pentru a înțelege în ce măsură s-a impus la sinodul de la Calcedon.

Hristologia papei Leon I a reprezentat o autoritate dogmatică, egală cu aceea a operelor Sfântului Chiril, conținând o învățătură simplă, aproape schematică, fără originalitatea și adâncimea hristologiei chiriliene, dar precisă și categorică. Această hristologie avea avantajul de a fi necomplicată, clară și ușor de înțeles. Dar pentru a face o evaluare completă a hristologiei papei Leon, ar trebui să luăm în considerare nu numai vestita sa Epistolă dogmatică sau Tomos, adresată lui Flavian și în același timp sinodului de la Efes din anul 449, ci de asemenea, întregul său corpus alcătuit din scrisori și predici.

Nucleul dogmatic al hristologiei papei Leon îl formează doctrina despre dubla consubstanțialitate a Mântuitorului Iisus Hristos, cu Dumnezeu și cu oamenii. Urmând tradiția latină, papa Leon a vrut ca prin intermediul formulei dublei consubstanțialități, să accentueze distincția celor două firi în Hristos, subliniind totodată și unitatea personală (*unitas personae*). Formula aceasta era o modalitate de a exprima dubla unire a lui Hristos cu Tatăl și cu Duhul Sfânt pe de o parte, și cu umanitatea pe de altă parte, făcându-Se mijlocitor între Dumnezeu și omenire. Prin urmare, Hristos a săvârșit lucrările dumnezeiești pentru că era în întregime Dumnezeu, și în același timp a săvârșit lucrările omenești și a suferit, pentru că S-a unit într-un mod deplin cu umanitatea.

În accentuarea distincției celor două firi în Hristos, Leon folosește în Tomosul său către Flavian, formule înrudite cu cele antiohiene, uneori chiar de rezonanță nestoriană: „*În vreme ce se păstrează deosebirea celor două firi și substanțe, amândouă se întâlnesc într-o singură persoană*”. Mai mulți critici ai lui Leon au sugerat că în această privință, la fel ca și antiohienii, el a menținut prea mult separarea firilor, ceea ce i-a făcut pe episcopii din Illyricum și Palestina, să se îngrijeze cu privire la diofizitismul aparent din Tomosul către Flavian.

Cât privește *comunicarea însușirilor*, papa Leon a expus cel mai bine această doctrină în Tomosul către Flavian. Însă, ceea ce e mai lăudat în epistolă, tocmai aceea e exprimat într-un

chip care se apropie mai mult de nestorianism: „*Fiecare fire lucrează ceea ce-i este propriu în comuniune cu cealaltă, Cuvântul lucrând ceea ce este al Cuvântului, iar trupul îndeplinind ceea ce este al trupului*”. În hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei, nu se poate vorbi de o lucrare paralelă, a Cuvântului și a trupului. Ci se atribuie persoanei Cuvântului întrupat lucrările, pătimirile și proprietățile care aparțin atât dumnezeirii cât și umanității. Prin articularea doctrinei despre comunicarea însușirilor, papa Leon a dorit să apere nepătimirea firii dumnezeiești a lui Hristos și să accentueze integritatea firii Lui omenești. Cu toate acestea, nu se întâlnește la el o teologie a comunicării însușirilor pe deplin elaborată.

Un alt aspect pe care îl abordează papa Leon este legat de chenoza Fiului lui Dumnezeu. Urmând Fericitului Augustin, papa Leon înțelege Întruparea ca pe o golire voluntară, prin care Mântuitorul se golește în mod voluntar de dumnezeirea Lui ca să primească forma unui rob. Acest act voluntar a fost necesar pentru oameni care nu aveau capacitatea de a primi dumnezeirea Lui. De asemenea învățătura despre îndumnezeire, joacă un rol important în hristologia papei Leon. Hristologia lui, de fapt, servește ca un suport pentru soteriologie. Însă în unele predici, Leon se apropie foarte mult de concepția latină, care vede răscumpărarea omului ca fiind una juridică, bazată mai degrabă pe ideea sacrificiului și împăcării, decât pe conceptul răsăritean de îndumnezeire.

Deși hristologia lui Chiril, a fost confirmată cu tărie la Sinodul de la Calcedon, teologii occidentali pentru o lungă perioadă de timp au considerat acest sinod ca o victorie a papei Leon și a hristologiei apusene. Necalcedonienii ortodocși au respins sinodul de la Calcedon și l-au acuzat de nestorianism, deoarece a acceptat Tomosul lui Leon, care vorbea despre două firi după unire, și a omis din definiția de credință unele expresii preferate ale lui Chiril al Alexandriei printre care și „o singură fire întrupată a lui Dumnezeu-Cuvântul”.

Pentru a descrie cu precizie prezența celor două firi în Hristos, alcătuitoarii definiției dogmatice de la Calcedon au folosit mai multe texte din Mărturisirea lui Vasile al Seleuciei, de la sinodul din Constantinopol (448) și din mărturisirea episcopilor ilirieni, modificată de comisarii imperiali când li s-a cerut a recunoaște Tomosul papei Leon către Flavian. În ambele mărturisiri s-a folosit expresia „în două firi”.

Prin urmare, majoritatea părinților prezenți la sinodul de la Calcedon, au preferat să folosească această expresie, deoarece considerau că formula „din două firi”, folosită de Sfântul

Chiril al Alexandriei nu putea să ofere protecție în mod corespunzător împotriva monofizitismului amenințător a lui Eutihie și Dioscor.

Însă se constată că între expresia Sfântului Chiril și cea lansată de definiția dogmatică de la Calcedon nu există nici o deosebire, ci ele își suprapun înțelesul. În redactarea definiției dogmatice de la Calcedon, au fost ocolite doar formulele chiriliene mai personale care ar fi avut o tentă monofizită. Prin urmare, în formularea definiției dogmatice de la Calcedon, Părinții au dorit să mențină tot ce s-a expus la sinodul de la Efes în materie de credință. Iar singurele documente care puteau să exprime gândirea hristologică a Sinodului de la Efes erau cele două scrisori canonice: scrisoarea a doua a lui Chiril către Nestorie și scrisoarea 39 a Sfântului Chiril către Ioan al Antiohiei, folosită în formula de unire din 433. Hristologia Sfântului Chiril al Alexandriei se deosebea de aceea a definiției dogmatice de la Calcedon doar în terminologie, în rest spiritul alexandrin era dominant.

Cu toate acestea perioada de timp cuprinsă între Sinodul de la Calcedon (451) și cel care se va desfășura la Constantinopol, în anul 553, a fost una marcată de o serie de dispute teologice aprige între calcedonieni și monofiziți, cauzate de receptarea diferită a definiției hristologice formulată la Calcedon.

Învins în materie de doctrină la Calcedon, monofizitismul a continuat să existe, sprijinit uneori și de către unii împărați bizantini și profitând de impunerea în provinciile supuse din punct de vedere jurisdicțional față de patriarhiile de Ierusalim, Alexandria și Antiohia.

Fără îndoială însă, cea mai aprigă opoziție împotriva Calcedonului a avut loc în Egipt, care avea deja o lungă tradiție față de puterea imperială și a hotărârilor dogmatice susținute cu sprijinul autorităților. Episcopii egipteni nefiind de acord cu condamnarea episcopului Dioscor și considerând formula doctrinară a Calcedonului ca favorizând nestorianismul, au căutat să ridice pe credincioșii lor împotriva hotărârilor și a măsurilor ce se luau pentru respectarea sinodului. Aceștia se opuneau definiției calcedoniene, întrucât oricât de echilibrată și pozitivă era, totuși nu posedă tenta harismatică și soteriologică pe care o avea hristologia lui Chiril.

În Alexandria se formase o mică grupare, susținută și de autorități, care urmărea susținerea Calcedonului prin menținerea lui Proterius (451-457) în scaunul patriarhal. Însă, în afara capitalei, aproape întreaga populație care era anticalcedoniană, a coalizat în jurul unui preot egiptean, fidel memoriei lui Chiril și Dioscor, Timotei Elurul (457-460; 475-477) care după ce a

fost hirotonit patriarh a condus opoziția față de sinod inclusiv în plan teologic. Prin numirea sa se naștea monofizitismul egiptean ca Biserică națională separată.

Disensiunile teologice provocate de erezia monofizită, au îngrijorat atât conducerea Bisericii, cât și a statului bizantin. În aceste condiții împărații bizantini au încercat să restaureze unitatea bisericească a imperiului. Astfel, după moartea împăratului Marcian, primul împărat bizantin încoronat de patriarhului din Constantinopol, a fost Leon I Tracul (457-474), care a inaugurat o practică generalizată în timp în întreaga lume creștină. Încă de la începutul domniei sale, Leon I a creat un climat favorabil necalcedonienilor. Problema cu care s-a confruntat noul împărat a fost stabilirea unui echilibru între forțele religioase și politice care activau în capitală și provinciile orientale. O inițiativă nouă și originală luată de către împăratul Leon I, a fost aceea de a organiza un fel de referendum, trimițând scrisori enciclice către episcopii din imperiu, cu scopul consultării lor în legătură cu două probleme: despre hotărârile sinodului de la Calcedon și despre validitatea hirotonirii lui Timotei Elurul ca patriarh al Alexandriei.

De remarcat este faptul că majoritatea episcopilor orientali care au răspuns împăratului au decis într-o majoritate covârșitoare în favoarea sinodului de la Calcedon și au respins validitatea hirotoniei lui Timotei. Scrisorile care fac o încercare serioasă de a explica, justifica și interpreta formula de la Calcedon provin din Asia Mică, dintr-o zonă în care calcedonienii și monofiziții erau în conflict unii cu alții.

Sub ceilalți împărați s-a încercat o schimbare a politicii bisericești. La începutul anului 474, împăratul Leon I a murit și a fost urmat de nepotul său Leon al II-lea, fiul lui Zenon și al Ariadnei. Acesta din urmă, a murit în toamna aceluiași an, iar Zenon a devenit împărat unic pe tronul din Constantinopol. Dar în ianuarie 475, o conspirație l-a îndepărtat de la putere pe Zenon și în locul lui a fost așezat Basiliskos, cumnatul împăratului Leon I Tracul. Noua revoluție de la palat care a pus pe Basiliskos pe tron a avut repercursiuni profunde asupra vieții religioase din imperiu. În anul 475 Basiliskos a emis *Enciclică imperială* cu conținut monofizit.

Acest edict ridică monofizitismul la demnitatea de religie de stat, ca fiind singura tolerată. El condamnă hotărârile dogmatice ale Sinodului de la Calcedon și Tomosul papei Leon I și aprobă hristologia chiriliană despre unirea celor două firi în Iisus Hristos. Dar, încercarea destul de stângace a împăratului de a anula hotărârile sinodului de la Calcedon, a eșuat în cele din urmă, prin reacția fermă a patriarhul Acachie al Constantinopolului (472-488), care a refuzat să semneze enciclica, îndemnând poporul să susțină sinodul de la Calcedon. În aceste condiții în

anul 476 Basiliskos a emis o *Antienciclică* cu conținut ortodox, care viza păstrarea doctrinei stabilite la Calcedon.

Reîntors în Constantinopol în anul 476, împăratul a încercat să adopte o politică nouă pentru restabilirea păcii în Biserică. El a încercat să ajungă la o înțelegere între monofiziții din Răsărit și diofiziții din Constantinopol, pe baza unui compromis. În octombrie 482, Zenon a promulgat un edict de unire (*Henotikon*), care a rămas până în anul 518 actul normativ pentru relațiile bisericești dintre calcedonieni și necalcedonieni. Prin acesta se acceptau primele trei sinoade ecumenice, cele 12 anatematisme ale Sfântului Chiril al Alexandriei. Erau anatematizați Nestorie și Eutihie și toți care ar fi propovăduit doctrine diferite, atât la Calcedon, cât și în altă parte. Se recunoștea unirea divinității și umanității în Iisus Hristos, dar evita să folosească atât expresia chiriliană „o fire” cât și cea calcedoniană „două firi ” în persoana Mântuitorului Iisus Hristos. Sub aspectul terminologiei, edictul prezenta o hristologie apropiată de cea a sfântului Chiril.

Cu toate că Henotikonul lui Zenon a fost primit pretutindeni și semnat de majoritatea episcopilor, ortodocși și monofiziți, s-a constatat în curând că nu și-a atins scopul propus, acela al unirii, întrucât nu mulțumea nici o partidă. Dimpotrivă, a complicat mai mult neînțelegerea existentă și în mod concret a produs și dezbinarea cunoscută sub denumirea de schisma acachiană.

În cadrul disputelor teologice, dintre calcedonieni și necalcedonieni, din prima jumătate a secolului al VI-lea un rol important l-au avut și călugării sciți. Ei ajung la Constantinopol, în timpul împăratului Iustin I (518-527), într-un moment când Constantinopolul, după o îndelungată schismă cu Roma, aștepta pe legații papali pentru a reface unitatea pe baza reafirmării definiției de la Calcedon. Aceștia aduceau cu ei o formulă teologică „Unul din Sfânta Treime a pățimit cu trupul”, pe care doreau să o impună în întreaga Biserică.

Formula părea a avea o tentă monofizită, din moment ce avea o asemănare formală cu adaosul teopashitic a lui Petru Gnafeus: „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi” la imnul Sfinte Dumnezeule. Însă călugării sciți o foloseau ca pe o formulă de echilibrare a definițiilor alexandrine și antiohiene, cu scopul de a combate nestorianismul și monofizitismul. Împăratul Iustinian va adopta această formulă în edictul din 527 și în cel din 15 martie 533, și o va impune în tot imperiul întrucât era în acord cu întreaga învățătură trinitară și hristologică a Bisericii.

Astfel, la începutul domniei lui Iustinian (527-565), existau o serie de interpretări ale definiției dogmatice de la Calcedon. De aceea, era imperios necesar să se clarifice această definiție. Iar aceasta se putea face doar printr-o aprofundare a hristologiei chiriliene. În acest context, apar două curente: calcedonismul și neocalcedonismul.

Cel dintâi era format din diofiziții stricți, care au rămas credincioși hristologiei antiohiene, dar refuzau să integreze în hristologia lor cele 12 anatematisme ale lui Chiril, precum și formulele: „o singură fire întrupată a Cuvântului” și „Unul din Treime a pățimit”. Cel de-al doilea, al neocalcedonismului, care va triumfa în Imperiul bizantin în secolul al VI-lea, încearcă să integreze formulele sfântului Chiril în definiția sinodului de la Calcedon. Potrivit neocalcedonienilor, terminologia lui Chiril, inclusiv expresia „o fire întrupată a lui Dumnezeu Cuvântul”, își păstrează valoarea sa, chiar și după Calcedon, într-un context anti-nestorian, în timp ce formula „în două firi”, folosită la Calcedon, este esențială în măsura în care combate eutihianismul.

Reprezentantul cel mai de seamă al acestei tendințe a fost Leonțiu de Bizanț, a cărui contribuție este importantă în dezvoltarea hristologiei, prin punerea de acord a învățaturii sfântului Chiril cu hotărârile dogmatice ale sinodului al IV-lea de la Calcedon. El a contribuit la lămurirea unor probleme controversate, fiind socotit sintetizatorul hristologiei ortodoxe postcalcedoniene.

Prin demonstrarea filozofică a posibilității asumării firii umane în ipostasul unic al Cuvântului, el a dorit să consolideze definiția dogmatică de la Calcedon, împotriva nestorianismului și monofizitismului, menținându-o în liniile trasate de Chiril al Alexandriei și făcând-o accesibilă Răsăritului. Leonțiu al Bizanțului este un susținător fervent al doctrinei calcedoniene cu privire la „cele două firi”, dedicând o mare parte din opera sa susținerii acesteia.

Studiind de aproape unirea celor două firi, Leonțiu a precizat minuțios sensul și raportul termenilor de substanță, fire, ipostas și persoană, pe care le-a aplicat definiției Calcedonului. Pentru a explica existența umanității reale a lui Hristos, Leonțiu de Bizanț se folosește de conceptul de *enipostasă*. Umanitatea lui Hristos nu este deci întru nimic prejudiciată, ea nefiind anipostatică, deoarece există, dar nici ipostatică pentru că nu există prin sine, ci e enipostatică pentru că există în Logosul căruia îi aparține.

Aceste explicații l-au ajutat foarte mult pe Leonțiu să clarifice neînțelegerile care existau în nestorianism și monofizitism. Totodată prin teoria enipostaziei, Leonțiu de Bizanț a putut să

prezintă învățătura despre unirea ipostatică în sensul deplin al cuvântului, cu toate consecințele ei mântuitoare.

Concluzii

Printre controversele teologice din epoca patristică a Bisericii, controversa hristologică din secolul al V-lea, a fost una dintre cele mai importante.

În ciuda circumstanțelor nefericite din jurul controversii, Biserica a fost forțată să-și extindă terminologia sa hristologică încă nedefinită la primele două sinoade și să dezvolte o înțelegere mai deplină cu privire la unirea dintre firea dumnezeiască și omenească în Persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

Este de remarcat faptul că Sfântul Chiril al Alexandriei a pus o dată pentru totdeauna temelia învățăturii ortodoxe despre relația dintre dumnezeire și omenitate în Persoana unică a Mântuitorului, care a stat la baza controversii nestoriene.

Cercetările mai noi arată că Sfântul Chiril a reușit să articuleze perspectiva tradițională existențială a Bisericii într-o îndrăzneță și admirabilă sinteză. El și-a permis să conteste cadrul ontologic, raționalist, specific modului de gândire antiohian și să introducă unul existențial, mai tradițional în domeniul hristologiei, specific școlii alexandrine.